

KIS-706 – Al. Nichts e preder Heidegger

(GE – 29 01 01)

[Pevar rumm notennoù zo en notenn-mañ : 1° An notennoù traoñ boas. 2° Ennotennoù yezhouriezh. 3° Notennoù yezhouriezh galvet dre ur * renket hervez urzh al lizherenneg goude an destenn. 4° Arroudoù eus oberoù HEIDEGGER roet holl a-gevret en dibenn, daveet dezho dre : ^(a), ^(b),...].

Ken kozh ha preder Kornog eo an daou geal *bout* ha *na vout* : adalek PARMENIDES betek HEIDEGGER, o tremen dre DESCARTES, PASCAL ha HEGEL hep ankouaat teologourion an nac'hañ, o deus bet an devezourion ezhomm harpañ ar *bout* ouzh e gontrol evel ma harpent ar vuhez ouzh ar marv. Va mennoz n'eo ket tresañ istor an *na vout* a-hed an 25 kantved ma reer kel anezhañ — o lakaat e ven barrek, n'emañ ket c'hoazh e kerz ar brezhoneg ar binvioù ret d'e ober. Boulc'hañ a rin al labour dre heuliañ kammedoù ar prederour diwezhañ a bledas hir, e vuhez pad, gant ar gudenn : HEIDEGGER. Dre soliañ war e zarlizhenn *Was ist Metaphysik*¹, e vukin da zaou bal en ur ser : lakaat a wel an hent anadennoniel a gemere diskibl HUSSERL evit diraez diazezoù an Drabedoniezh, divrazañ un hanc'herieg.

Deraouiñ a ra HEIDEGGER o stadañ ez eo hon buhez desavelet gant an anaout : emañ e dalc'h ar ouezoniezh, ha pa ve houmañ skiantoù an natur, skiant an istor, h.a. Dre hon realoù gouiziel, hag ivez dre hon emzalc'hioù rakgouiziel hag ec'houiziel, emaomp e darempred gant ar *beziat*². Beziadoù omp hag emaomp troet e pep keñver ouzh beziadoù all. Aze e ra an aozer gant un tun lennegel evit ebarzhiñ e zivoud :

“Pezh a zave dezhañ an daveadur d'ar bed eo ar *beziat e unan* — ha netra all. [...]

¹ Testenn ar gentel gentradiñ distaget d'an 24 Gouere 1929 e Skol veur Freiburg im Breisgau, 15t emb., Vittorio Klostermann, 1998 (teskanvet ganin WIM amañ) ; tr. gl. Henry CORBIN, *Qu'est-ce que la Métaphysique ?*, Gallimard, 1951, pp.19-44 & in *Questions I*, Gallimard, 1976, pp.47-84.

² Amañ ivez e talvez pennnavdur an adanv hep kemm skrivad da verkañ ur c'hemeradur diforc'het : ur *beziad* a arouez ul louer dibarek, ar *beziat* ur goubar hollek.

“Pezh a zle bezañ imbourc'het eo « ar pezh a zo », ha se lakaet er-maez — *netra* ; « ar pezh a zo » hep mui, en tu all da se — *netra* ; ent digen « ar pezh a zo », hag en tu-hont — *netra*.”^(a)

Kenderc'hel a ra : “*Petra 'ta a-zivout an kez Netra ?* [...] Hag un doare kaozeal ez eus eno — ha *netra* ouzhpenn ? ” “Eus an *Netra* n'eus *netra* da c'houzout”, eme ar Skiant gant un digasted uc'honiek *. War bouez nebeut e lakfe HEIDEGGER en he genou ar bomm a zeue gant nevidour *Ar Priñs Bihan* : “Sirius on, me...”¹ Hogen, oc'h adkemer ar respont all edo o paouez prestañ d'ar skiant : “« ar pezh a zo », hag en tu-hont — *netra*”, dre un arguzadur talmudek ez arbouez :

“Ar skiant ne venn gouzout *netra* eus an *Netra*. Met ken sur all eo an dra-mañ : el lec'h dres ma klask dezgeriañ he anien biaoel, e c'houl ar skiant amoug * an *Netra*. Arc'hadur a lak war ar pezh a zistaol.”^(b)

An disklot-se e dezgeriadur anien ar skiant, hervez HEIDEGGER, a lak kantrat an aters : “*Petra a-zivout an Netra ?*”

Ur paouez a rankomp ober amañ evit ren un trosell war ar gerioù.

Daou boent loc'hañ zo bet d'an devezout evit diraez ar c'heal a studiomp : *a)* mennoz ar goullo, *b)* an nac'hañ.

a) Mennoz ar "goulllo" a gaver e krKb. *gorwac* "uanum, uanis, uacuus" — ar stirann *gwag* o kaout da welout gant La. *ua(co)* "bezañ goulllo" ; dre rikladurioù ster diseurt e wiskas Kb. *gwag* ar c'hemeradurioù : "dister, mibilus, ven" ha Br. *gwak* ar c'hemeradurioù : "blot, blin, gwan". Notomp ivez un hKb. *diguorguac* spisc'heriet « inani », da rakger ennañ ur c'heveleb da hBr. *do-* hervez FLEURIOT ha PENNAOD (hennezh a gredas da c'houde gwelout kentoc'h *di-* kreñvaat). Kinnig a ran ebarzhiñ Br. *gourwag* e-kichen Br. *goulllo* en drabedoniezh — en arverioù reterel ar c'healioù-se dreist-holl — ha lezel a-gostez evit an ampoent an dezneuziadurioù Br. *dourwag*, *diourwag*.

b) An nac'hañ. Ken abred hag er 15^t kantved e kaver reveziadennoù eus an amprest *neant* ha deveradoù diwarnañ : *neantat*, *neantiz* (GIBR. p. 2018). Orin Gl. *néant* a ve pe iLa. **ne gentem* "gent² ebet", pe al latin skolastikel *non ens* "nann beziat". Savet eo an darn vuiañ eus termenoù an domani-mañ dre stagañ ur rakrann nac'hañ ouzh ur stirann graet pe gant ur furm eus ar verb *bout*, pe gant un elfenn o talvout "un dra

¹ Lennet 'm eus en doa ur gweladenner — BEAUFRET ? — spurmantet ur skouerenn eus levrig SAINT-EXUPERY war daol labour ar prederour. Pa zistagas hemañ e gentel gentradiñ avat ne oa ket bet skrivet *Le Petit Prince* c'hoazh.

² Ne gilan ket rak arverañ (evit ar wech kentañ moarvat er yezh kempred) hBr. *gent*, kenster da La. *gentem* "kenel, gouenn, tud", DGVB 175.

bennak" : Gl. *non-être*, Sz. *non-being*, *nothingness*, Al. *Nichtseiendes*, Br.GEPR. *nannvoud*, (an) *netra*. En alamaneg a-c'houde HEGEL, e ra prederourion gant *Nichts* "(an) netra", furm bennanvaet eus ar raganv *nichts* "netra", deveret e unan diwar an adverb *nicht* "ne ... ket".

E brezhoneg kempred, ez eus bet roet meur a ziskoulm : adkemeret *nannvoud*, (an) *netra*, graet ivez gant *mann* e degouezhioù 'zo e-maez ar brederouriezh ; savet *anvoud* ha *na-vout* hervez ar c'hemm ster lakaet etre (ar) *boud* hag (ar) *bout*¹ ; degaset *anveziat/d* a-dal da Al. *Nichtseiendes*. E-kichen *netra*, mar be ret, evit derc'hel kont eus an diforc'h etre *un dra (bennak)* hag *ur pezh (bennak)*², e c'hallfed soñjal e *nepezh*. Erfin, evit dizarbenn startoc'h tentadur ar solwesaat, e c'haller deverañ diwar ar spiskediel *eo*³ : (an) *nedev*. Titl levr Jean-Paul SARTRE, *L'Être et le Néant*, a drofen : *Eo ha Nedev*. Ha frazenn HEIDEGGER meneget a-zioc'h : "Ar skiant ne venn gouzout netra eus an Nedev."

Addegeriomp enta aters HEIDEGGER : "Petra a-zivout an Nedev ?" Tremena ranker hep amoug ar skiant pa repell houmañ seder an Nedev evel "pezh n'eus ket anezhañ". Ouzhpenn se, mar troer an aters evel henn : "Petra eo an Nedev

?

", e reer eus an Nedev un Eo, eus an anveziat ur beziad : an aters a dro kein d'e amkan ha dic'hallus eo respont. Mar roer d'an aters ar furm-mañ : Penaos devezout an Nedev ?, e torrer ar reolenn darbennet evel diazez an devezout, pennaenn an andislavar, rak an devezout a rank devezout ur pezh bennak — ne c'hell ket devezout an Nedev, eleze pezh nad eo ket, an nepezh.

Pa na c'hell ket an Nedev bezañ amkan ar gouzout nag an devezout, daoust ha ret eo klozañ aze nep enklask war an Nedev ? E ser arnodiñ, ez asant HEIDEGGER kemer ar gemez voutin, ar Boelloniezh, evel an ensav uhelañ, an ervredañ⁴ evel an araez hag an devezout evel an hent evit gavaelañ an Nedev *en e orin*. An Nedev zo nac'hañ kement a zo beziat, zo an anveziat glan ha glez. E zespizañ a reer evel *pezh-nac'het*. Padal, hervez dezv riek hag antorradus ar Boelloniezh ez eo an nac'hañ ur *gwezh eus an ervredañ*. Alese, an *nann*, an nac'hañ a ve an desaveladur uhelañ ma kouezhfe an Nedev dindanañ evel spesad dibarek eus ar pezh-nac'het. Dodet evel se,

¹ Sl. KIS-702, La-14, p. 58, n. 1.

² Sl. KIS-576, La-12, p. 89.

³ A-zivout arver *eo* evel kedrann, sl. *pezhev*, *hennev*, *pivev*, La-11, -12 (passim) ; *gwirevek*, *dienevek*, *mardevek*, KIS-551, La-11, pp. 324-327 ; *menev*, KIS-587, La-12, p. 177.

⁴ Al. *Verstand*, Gl. *entendement*, sl. KIS-506, La-10, pp. 437-438.

ez a kudenn an Nedev d'he emzistruj. Hogen, hag aze e tiskoach ar prederour e armoù, “daoust hag eñ zo eus an Nedev peogwir ez eus eus an nann, eus an nac'hañ ? Pe ar c'hontrol : hag eñ zo eus an nac'hañ hag an nann peogwir ez eus eus an Nedev ? Aters hemañ na voe biskoazh dodet. An dra-mañ a haeromp : *emañ an Nedev ent andoniek e diagent an Nann hag an nac'hañ.*”^(c) Hag o kas an diskaderezh betek penn : “Mard eo reizh an dodad, emañ neuze gallusted an nac'hañ e kement ha gwezh a 'n ervredañ, ha dre se an ervredañ e unan, e dalc'h an Nedev en un doare. Penaos enta e c'hallfe an ervredañ skarat warnañ ?”

E penn kentañ an hent n'emeur ken avat, rak diskouez penaos lakaat argraf an Nedev e-maez krap ar Boelloniezh n'eo ket lavarout kalz tra a-zivout an Nedev. Ha da gentañ, evit *komz* eus an Nedev, evit kaout un alberz eus *kemez* an Nedev, e rank hemañ bezañ *roet*, e ranker gallout kejañ outañ. Anaout an Nedev a reomp, eme HEIDEGGER, ha pa ve dre ma vouskomzomp anezhañ tro pe dro, dre ma hent hon c'haoze pemdeziek, hep ma taolfemp evezh, a-dreuz d'ar geriennoù *tra*, *netra*, *ebet*, *ne ... ket*, h.a. Hag eñ kinnig un despizadenn : “*An Nedev zo nac'hidigezh razh ar beziat en e bezh.*”^(d) Kudenn nevez : mar rankomp diraez an Nedev diwar ar beziat en e bezh, penaos gavaelañ ar beziat en e bezh ennañ e-unan hag estreget dre ar mennoz hon eus anezhañ ? Kemm zo etre *santout* bezañ e kreiz ar beziat a-bezh ha *gavaelañ an diabezh* eus ar beziat ennañ e-unan. Moarvat, e trepetoù hon buhez pemdeziek hon eus d'ober ouzh ar beziad-mañ beziad, e pledomp gant an domani-mañ domani eus ar beziat. Dindan strewidigezh hon deurioù e vez nebant¹ ar pemdez o terc'hel kevanlen diabezh ar beziat. Ha dres e tegouezh ganimp an kez “diabezh” er mare ma n'omp ket damantet d'an traoù na dimp hon unan, da skouer en enoe gwirion. Hemañ a vez o nodiñ, n'eo ket pa vezer divlazet, fastet gant an dra-mañ tra, met pa 'z eer andeur agrenn, *divredet* * : pa vez an divred o kenkizañ, o veuziñ evel ul latar didrouz islonkoù ar menev², o kendenesaat an dud hag an traoù, o kevaruniñ an un gant an holl en un aneroug sabatuus. Hevelep divred a ziskuilh ar beziat en e bezh. Diskuliadurioù all anezhañ a anavezomp, da skouer pa sav ennomp al *levenez* diwar *kantvout ar gouez* (*Gegenwart des Daseins*) eus un den karet.

Hervez HEIDEGGER, dre vodoù 'zo eus ar c'hantaezañ e tiraezomp “ar beziat en e bezh”, e vez dioueliet “diabezh ar beziat” (aze e weler penaos e pellae diouzh HUSSERL, hemañ o c'horren diouzh ar c'hantouezañ etrezek an emouezañ pur, an diskibl o tiskenn dindan ar c'hantouezañ etrezek ar c'hantaezañ). Ar c'hantaezadoù n'int

¹ Sl. KIS-672 – Gl. **banal**, La-13, pp. 255-261

² A-zivout treiñ Al. *Dasein*, sl. KIS-523, La-11, pp. 105-106 ; KIS-587, La-12, p. 177.

ket ec'hanadennoù steuzidik diwar embreg hon devezout pe hon mennout, na stadoù direadus d'un urzh all a anaout. Ar c'hantaezañ a ampar hon *men* (Al. *Da*), ar *menev* (Al. *Dasein*) ez omp.

Ur paouez yezhour zo d'ober adarre.

A-zivout ar stad m'emeur pa anlevomp an divred e ra HEIDEGGER gant *Befindlichkeit* (termen troet gant Henry CORBIN dre *situation-affective*), ent diarlenn : “emgavoudelezh” — a ginnigan lavarout krennoc'h, oc'h emvataat eus ar bongevor leel dic'hour : an *emeur*, an *emeurder*. A-zivout an divred e unan, al levez pe nep “stad” o tevoudañ dioueliadur ar beziat en e bezh a ra dimp bezañ en emeurder-mañ emeurder e komz HEIDEGGER a *Stimmung* pe a *Gestimmtsein* (troet *tonalité-affective* gant CORBIN) ; da gevatal e rafen gant *handron* (*askre*) : evel a ouzer ez eo an *tron* ar sourr a glever en aer pa vez tomm an hañv (elfenn a gaver e hBr. *satron* "sardon", DGVB 301 & KIS-674, La-13, p. 274) ; *handron* a savan dre leterc'hañ keñver ar *Stimmung* ouzh an *askre* diwar geñver an *hangren* ouzh ar vouezh¹.

Padal, eme HEIDEGGER, mar gell an handronioù dioueliañ ar beziat en e bezh, ne ziskouezont ket dimp an Nedev. Nag an divred *, nag al levez, na handronioù all c'hoazh n'int nac'hidigezh ar beziat en e bezh. Houmañ ne c'hell c'hoarvezout nemet e ser un handron arbennik a ve e tro, dre un dioueliañ piaouel strizh, da ziskuliañ an Nedev. Alese an aters : “*Ha darvoud a ra er menev un handron hevelep ma ve ennañ an den lakaet a-ouez d'an Nedev e unan ?*”^(e) HEIDEGGER a respont diouzhtu : gallus eo kement-se, hag eñ dibaot ha berrbad, en handron bonel ez eo an *enkreuz*. An *enkreuz* ambredet amañ n'eo ket an nec'h : nec'h a gemeromp bepred rak ur beziad *savelet* hon gourdrout diouzh un arvez *savelet* : nec'hiñ a reomp evit un dra bennak (da wareziñ) *rak* un dra bennak (o c'hourdrout hag a strivomp da hepkoriñ dre dec'hout pe dre ur mod dizarbenn all). En *enkreuz* avat e vaner diflach : *enkreuzet eur rak*, hogen rak ur pezh *ansavelet* ha na oufe degemer saveladur ebet ; *enkreuzet eur evit*, hogen evit *an nen*, rener amc'heriet an dic'hour “eur” : islonket omp, ni ha pep tra, en

¹ Roger MUNIER, e dianskrid adembannadur *Qu'est-ce que la Métaphysique ?*, Gallimard, 1976, p. 77, a dro *Stimmung* dre *disposition* ha dre *état d'âme* e ser diwall, gwir eo, an termen arveret gant HEIDEGGER diouzh ur brizhintentadur bredoniell — raktal goude, o soliañ war ster *Stimme* “mouezh”, e tiskler e tle *Stimmung* ober dimp treiñ hon evezh etrezek « *mouezh* ar Bout ». Diouzh va zu e 'm boa da gentañ soñjet e Br. *askread* (termen arveret gant Erwan GWEGEN en e bennad « A-zivout an azlavar barzhoniell », La-02, 1967, pp. 29-44) pe Br. *stad askre* (KIS-132, La-06, pp. 73-76), hogen, diwar skouer CORBIN, e 'm eus kavet gwell reiñ ur c'hevatal dieub a liv bredoniell.

ur meni andiforc'hegezh ; emañ ar beziat en e bezh o kilañ, o riklañ diouzhip ha ne chom, ne zarvez nemet an “netra”. “*An enkreuz a ziskuilh an Nedev*”^(f).

Emañ ar beziad en e bezh o riklañ ha ni, an dud a zo ac'hanomp, a sant emamp o riklañ war un dro e kreiz ar beziat. E gwir n'eo na *te* na *me* a zo en estrenvan (*unheimlich*), met *an nen, unan (einer)* : ar *menev glan (das reine Da-sein)* zo aze c'hoazh en ispill hep gallout tapout krog e netra. Goudavet omp gant an enkreuz, enket gant an Nedev, dirazañ e tav nep lavarenn o tezgeriañ an “eo”. Dre handron font* (*Grundstimmung*) an enkreuz hon eus diraezet *an darvezout*¹ *eus ar menev (Geschehen des Daseins)* ; eno e vez diskuliet dimp an Nedev, aleno e c'hallimp moarvat atersañ diwar e benn. Ha HEIDEGGER da arren e c'houlenn : “*Petra a-zivout an Nedev?*”

Diwar neuze e kav d'ar prederour ez eo dodet ent wir an aters a-zivout an Nedev hag e c'haller respont. Hag eñ ha mont a-raok oc'h arloezañ e rañved, seul denoc'h da heuliañ ma harp e dreid war gealioù digunvez — ken digunvez e voent en alamaneg ma teue drezo sterioù nevez war gerioù kent (*Dasein, Nichts, ...*) ha ma vint e brezhoneg ma lakaer gerioù nevez (*menev, Nedev, ...*) dindan sterioù digent.

“Dioueliet e vez an Nedev e-barzh an enkreuz — met n'eo ket e kement hag ur beziad. Ne vez ket roet evel un ergorenn kennebeut. Enkreziñ n'eo ket anc'havaelañ* an Nedev.”^(g) An Nedev diskuliet gant an enkreuz n'emañ ket oc'h emziskouez a-zistag, “e-kichen” ar beziat en e bezh. En enkreuz e teu an Nedev a-ouez *en un taol* gant ar beziat. Petra a dalvez seurt andisrann, seurt “en un taol” ? Ar beziat koulskoude ned eo ket kaset da get, *neantet (vernichtet)*, gant an enkreuz, nemet ez a *trantellus (hinfällig)* en e bezh, rak an enkreuz zo kement hag un dic'halloud krenn e-keñver diabezh ar beziat. “E gwir, an Nedev a emziskuilh e ser hag e-barzh ar beziat, *e kement ma tiflip kuit hemañ en e bezh.*”^(h)

¹ Un diaester pa droer testennoù HEIDEGGER eo an hanc'herieg kemplezh en deus dispaket en dro da geal an istor. Boas omp abaoe ar bloavezhioù c'hwegont da lakaat kemm etre Br. *hanez* (an istor evel danvez studiet — an « istor kontañ ») hag *istor* (an istor ez eur ar gouzrec'h anezhañ — an « istor tonkañ »), kemm a gaver warnañ roud eus an diforc'h graet gant HEIDEGGER etre Al. *Historie* ha *Geschichte*. HEIDEGGER a gorvo an orin yezhel boutin a zo etre *Geschichte* ha *geschehen* “darvezout, c'hoarvezout, degouezhout” ; alese an doareoù a ginnigan da dreiñ Al. *geschichtlich* dre zeverañ diwar Br. *istor (istorel, istorek, h.a.)* ha diwar Br. *darvezout (darveziat, h.a.)*. Merket e voe ar c'hemm etre *hanez* hag *istor* evit ar wech kentañ e 1963 e Da-63, pp. 48, 52 ha da c'houde e *Preder* hag *Emsav* (passim).

En enkreuz e vez ur *souzañ rak...* (*Zurückweichen vor...*) : an Nedev ne zedenn ket, un disvount (*Abweisung*) n'eus ken anezhañ, un disvount a zo war un dro un ezvount (*Verweisung*) etrezek ar beziat war riklañ, war islonkañ. An ezvount-se, o waskenañ ar menev en enkreuz, zo anien an Nedev : an *nedeвиñ* (*Nichtung*) eo. An *nedeвиñ* ned eo na *neantat* ar beziat, na disoc'h un nac'hañ. *An Nedev e unan a nedev*¹ (*das Nichts selbst nichtet*). An *nedeвиñ* n'eo ket un dargouezh, met e kement ma 'z eo disvount hag ezvount etrezek ar beziat o riklañ en e bezh, ez eo eñ a ziskuilh ar beziat en e *zirgended* * (*Befremdlichkeit*) glez goueliet betek neuze, a ziskuilh ar beziat evel *All a-grenn* — a-dal d'an Nedev.

“Anien an Nedev o *nedeвиñ* a-gentandon zo en dra-mañ : *lakaat da gentañ holl ar menev dirak ar beziat en e henn*. Dre benn erzerc'hadur a-gentandon an Nedev n'eo ken e c'hell menev an den mont etrezek ar beziat ha mont tre *ennañ*.⁽ⁱ⁾ “Menev a dalvez : *emgavout azdalc'het e diabarzh an Nedev*. Dre vezañ azdalc'het e diabarzh an Nedev, a-vepred emañ ar menev war zont er-maez eus ar beziat a-bezh. Hevelep dont er-maez eus ar beziat a anvomp an *Trehontiñ*. Ma ne vije ket ar menev o trehontiñ dre ur bennaenn a anien, eleze, a lavarimp bremañ, ma ne vije ket azdalc'het e diabarzh an Nedev diwar an derou, ne c'hallje nepred derc'hel ur c'heñver ouzh ar beziat na, dre se, outañ e unan. *Anez erzerc'hadur a-gentandon an Nedev, ne vije na bout an unan, na rezid.*”^(j)

E berr enta, “*an Nedev a laka bezus diskuliadur ar beziat en e henn evit ar menev denel*. An Nedev ned a ket hepken d'ober gourzhergraf ar *beziat*, met emañ en aroz * e unan a-gentandon. E-barzh *bout* ar beziat e c'hoarvez *nedeвиñ* an Nedev.”^(k)

Er poent-mañ eus e gerzh e ra HEIDEGGER un distro war hon c'hejadur gant an Nedev. “Ma ne c'hell ar menev derc'hel keñver ouzh ar beziat nemet dre vezañ azdalc'het e unan e-barzh an Nedev, ma n'eo nemet diwar an Nedev e c'hell dont er-maez eus ar beziat — ent kewer : *han-vout* (*existieren*) — ha ma ne vez diskuliet an Nedev a-gentandon nemet e-barzh an enkreuz, daoust ha ne rankfemp ket bezañ beuzet dizehan en enkreuz evit bezañ e tro da hanvout hep mui ? Daoust ha n'hon eus ket lavaret avat ez eo dibaot kaer ar predoù ma vezomp

¹ An diaester evit ar prederour, hag evit e droerion, eo penaos komz eus perzh an *Nedev* e tonkad an den hep ober anezhañ divoud un argerzh, ha pa ve argerzh ar verb *bout* pe argerzh ur verb oberel. Dre glozañ ar c'heal warnañ e unan ha reiñ d'an termen rolloù un divoud hag un argerzh war un dro e vihanaer ar riskl ha, ma ne dremener ket hebiou d'an dislavar, ac'hoel e c'heder ma neptufe ar pennanv talvoud argerzhel ar verb hag ar verb talvoud solwezel ar pennanv.

gwaskennet gant hevelep enkrez kezivik ? Koulskoude e hanvezomp an holl ac'hanomp hag e talc'homp a hollbad ur c'heñver ouzh ar beziat, ken an hini n'omp ket, ken an hini ez omp — kuit a c'houzañv an kez enkrez. Hag imbroud tided ne ve ket eus hemañ ha foeñv eus an Nedev grataet dezhañ ?”⁽¹⁾

Koulskoude, petra a dalvez ar gerioù-mañ : hevelep enkrez kezivik ne c'hoarvez nemet e predoù dibaot ? Netra estreget henn : da gentañ penn ha peurliesañ e vez kuzhet ouzhimp an Nedev en e gentandoded (*Ursprünglichkeit*). Ha se, dre benn ma ouestlomp an darn vrasañ eus hon amzer d'ar beziat. Ha seul startoc'h ma vezomp engwezhiet er beziat, seul leioc'h en en lezomp da riklañ ha seul vuioc'h e troomp kein d'an Nedev. Aze emañ an diac'hinad : an Nedev hon ezvount etrezek ar beziat, hep paouez a nedevñ, ha hep dimp gouzout ent wir pezh a dremen. Padal, an Nedev ne baouez ket a azlammat war hon menev. Kentañ azlamm anezhañ eo an nac'hañ (*Verneinung*). Pep nac'hadenn, pep *nann*, pep ne ... ket a-zivout ur “pezh n'eus ket anezhañ” na oufemp dezgeriañ hep ma ve roet da gentañ ur *pezh nac'hadou* (*Verneinbares*) pe ur *pezh* *nac'hadou* * (*Zu-verneinendes*) : *soliet* eo an nac'hañ war an “ne ... ket ” a zo e orin e nedevñ an Nedev. A du 'rall, an nac'hañ zo unan etre re all eus modoù an nedevñ en hon realezh.

Un distro all a ra amañ HEIDEGGER etrezek dodad derou e levr : emañ an Nedev en orin an nac'hañ, n'eo ket ar gin. E se emañ freuzet galloud an ervredañ e maezienn argraf an Nedev hag an Eo, freuzet ivez riegezh ar Boelloniezh e diabarzh ar Brederouriezh. Dileizhet emañ mennoz end-eeun ar Boelloniezh e poull tro un aters kentekoc'h.

E meur a vod all e vez stroñset ar menev gant *nedevñ* an Nedev : donoc'h eget an nac'hañ poelloniell eo ferveded an *trozañ* (*Entgegenhandeln*) ha brazhad an *argarzhñ* (*Verabscheuen*), laur ar *gouhebiñ* (*Versagen*)

ha	h	a	'	h	i
B	e	c	'	h	i
u	s	o	c	'	h
,					
g	a	r	v	d	e
d				a	n
d	i	o	u	e	r
i	ñ				

(*Entbehren*). “An holl c'hallusterioù-se eus ar vonedigezh nedevñ — kement all a nerzhoù ma c'houzañv ar menev drezo e adavidigezh * hep ren warno an disterañ — n'int ket spesadoù eus an nac'hañ evito da vezañ eztaolet ivez dre an *Nann* hag an nac'hañ. Drezo avat e naou

splannoc'h c'hoazh goull hag ampled an nac'hañ.^(m) En devoud, mard eo piaou an enkreiz dioueliañ an Nedev en e vod orin, emañ ar menev penn da benn treantet (*durchdrungen*) gant ar vonedigezh nedevañ. HEIDEGGER a lak a-wel penaos emañ avel an enkreiz o sourral dizehan er menev, e deoui an den oberiant, e herder ar gouron ha betek e levezet al labour sioul. E gwir, n'eus ket ezhomm ag un degouezh espar : ken don eo diazezet beli an enkreiz kezivik (*die ursprüngliche Angst*) ma spir alies an abeg disterañ d'e ziaskañ.

Deurus e vo keñveriañ — keñveriadur na c'hallan nemet ditouriñ diwar vont en notenn-mañ — prezegoù ketep HEIDEGGER ha FREUD war an enkreiz. An un mab den oa divoud d'an daou, hogen FREUD a gemere da amkan d'e sell skiantour digej dre an erdal keñverioù a neuz alvezel, pa droe HEIDEGGER ur sell prederour, dre an ental, etrezek an anien. Evel a ouzer, FREUD ne zeuas ket a-benn da reiñ staelad skiantel, ergorel, d'an elfennoù ma stigne keñverioù etrezo : ken reizhiadoù e arlakadenn gentañ, ken ensavioù e eil lunegor, ken an div bennaenn, amprestet digant EMPEDOKLES, Eroiz ha Tanatoz, ma tifourkas e diwezh e remzad. A-benn ar fin eo daou *brederour* a ve da lakaat keñver ha keñver : a-zivout an enkreiz da skouer e ve da ziskouez penaos e rae an eil dave da Danatoz, egile d'an Nedev...

Gant div evezhiadenn e kloc HEIDEGGER e brederiadur war an enkreiz. Dre m'emañ azdalc'het ar menev e-barzh an Nedev en arbenn eus an enkreiz kuzh, e teu an den da vezañ *gedour an Nedev* (*Platzhalter des Nichts*). Ken bras eo hon bevennegezh ma ne c'hellomp na dre hon diviz na dre hon youl emlakaat a-ouez d'an Nedev andoniek.

Diwar al lankad-mañ eus e zarvestadur* emañ ar prederour e tailh da ziraez divoud e levr : *Was ist Metaphysik*. Bezañ azdalc'het en Nedev dre benn an enkreiz kuzh zo evit ar menev tremen en tu-hont d'ar beziat en e bezh : an *tre-hontañ* eo. Gant hon atersiñ war an Nedev, e teu dirazomp an *Drabedoniezh he unan*. "Ar ger « *Metaphysik* » a zeu eus Gr. [*ta;*] *meta*; *ta*; *fusika*;, titl iskriv a voe deveizet da c'houde evel oc'h arouezañ an atersiñ o tistremen (*meta*; — en tu-hont da) ar beziat en e henn. An trabedoniañ zo hontatersiñ a-zivout ar beziat, war-benn e atoriñ en e henn hag en e bezh evit e ergrafañ.⁽ⁿ⁾ E se, nep aters war an Nedev zo un aters trabedoniel. Naoues d'ar *Metaphysik* eo an daou berzh-mañ : pep atersiñ trabedoniel a angorzh an drabedoniezh en he fezh ; e pep atersiñ trabedoniel emañ angorzh hag engwezhet (*hineingenommen*) pep menev aterser.

HEIDEGGER a ra un trosell war lec'h an Nedev en istor an drabedoniezh. Menegiñ a ra al lavarenn glasel, o tont eus an oadvezhioù pellañ : *ex nihilo nihil fit* "a netra ne vez graet netra". *Metaphysik* an hened a rae eus an Nedev an anveziat

(*Nichtseiendes*), eleze an danvez hep furm na c'hell ket drezañ e unan em-en-furmiñ en ur beziad piaouer d'ur furm hag oc'h erouezañ dre se un *ei\do*", un arvez (*Aussehen*). Ar beziad oa ar furm oc'h em-furmiñ he unan hag oc'h erouezañ er « pezh a weler ». Ne amzaeled ket orin, kantreizhdod na bevennoù un hevelep dec'havael eus ar Boud (*Seinauffassung*) muioc'h eget ma amzaeled an Anvoud (*Nichts*) e unan. “An dogmatik kristen¹, en ebeb, a zistaol dodad an *ex nihilo nihil fit* : reiñ a ra d'an Anvoud ur ster darallet ouzh e intent evel diouer groñs ar beziat e-maez Doue : *ex nihilo fit... ens creatum*. An Anvoud a zeu neuze da vezañ ar gourzhergraf d'ar Beziad gwirion, d'ar *sumum ens*, da Zoue evel *Ens increatum*.”^(o) Hogen argrafoù ar Boud hag an Anvoud enno o unan ne vezont ket dodet. Diwelout a reer ar skoilh-mañ : “Doue, mar krou adalek an Anvoud, a rank derc'hel ur c'heñver ouzh an Anvoud end-eeun. Hogen Doue, mard eo Doue, ne c'hell ket anaout an Anvoud, peogwir ez ezlaka an « Tralen » dioutañ nep diouer boud.”^(p)

Dre an trosell istorel berr-se e stad HEIDEGGER e roed an Anvoud evel gourzhergraf d'ar beziat gwirion, eleze evel an nac'had anezhañ. Hogen un despizadur sklaeroc'h zo da reiñ da hevelep keñver a c'hourzhdod, an derou eo d'an atersañ trabedoniell diles war *bout* ar beziat. An Nedev n'eo ket ar c'heveneb (*Gegenüber*) ansavelet e-keñver ar

beziat, met dioueliet eo evel parzhiat (*zugehörig*) e bout an kez beziat.

“« Un hevelep ez eus enta eus ar Bout pur hag an Nedev pur. »^(q) Gwir e chom dodad HEGEL. Bout ha Nedev zo parzhiat an eil en egile, n'eo ket pa vent — hervez meizad hegeliek an Dezevoud — o kenglotañ dre o ansaveleted * (*Unbestimmtheit*) hag o c'hentizhegezh (*Unmittelbarkeit*), met peogwir ez eo bevennek (*endlich*) ar bout e unan en e anien ha ne vez diskuliet nemet diwar-bouez an trehontiñ a ra ar menev azdalc'het en Nedev dre zont er-maez eus ar beziat.

An dodad kozh « *ex nihilo nihil fit* » a gemer neuze ur ster all, a denn da gudenn ar Bout e unan, da zezgeriañ : *ex nihilo omne ens qua ens fit*. E-barzh Nedev ar menev (*im Nichts des Daseins*) e teu ar beziat en e bezh dezhañ e unan. Ha distreiñ a ra HEIDEGGER da gudenn an *anaout gouezoniell*. Ar skiant a venn plediñ gant ar

¹ An dogmatik arzalet amañ eo an hini a anvo HEIDEGGER e lec'h all an *ontoteologiezh*, a ra eus Doue ar beziad dreist, gourfarek, en ur ger : « beziatoc'h » eget nep beziad all — meizadur a gaver e doazhadur an darn vuiañ eus an deologourion gent, lakaet er-maez dezevoudion nemedennek evel Mestr ECKHART a haere ez eo ken gwir ha ken faos ober eus Doue un *ens* pe un *nihil*. En dedro a stader hiziv e-touez aozerion yuzev ha kristen — ha diwar levezon HEIDEGGER evit un darn — e teu kealioù evel an « estreget bout » da destiñ diskar an ontoteologiezh.

beziat e unan ha gant ar beziat hepken. Gant ur jestr uc'honiek* (*mit überlegener Geste*) e karfe difoarañ (*preisgeben*) diouzh an Nedev. Anat eo hiviziken neoazh ne c'hell ar menev seveniñ ar skiant nemet mar bez azdalc'het e-barzh an Nedev. Ar skiant ne emgompren er pezh ez eo nemet mar tremen hep dispellañ an Nedev. “Farserezh eo ar barfeted hag an uc'honi* darlakaet war ar skiant ma ne gemer ket an Nedev a-zevri.”^(t) Arbouezañ a ra HEIDEGGER : dre ma 'z eo diskuliet an Nedev eo hepken e c'hell ar skiant ober eus ar beziat ergorenn an imbourc'h (*Gegenstand der Untersuchung*). War an diviz hepken ma hanvezfe ar skiant *eus* an Drabedoniezh eo e c'hell kefleuniañ he c'hefridi vonel a zo, neket dastum ha renkañ anaoudegezhioù, met digeriñ, dre un diskuliadur nevezet bepred, egor hollel gwirded an Natur hag an Istor.

War ledanaat ez a an dremmwel pa laka ar prederour e penn kont, en tu all da gelc'h ar skiant, aoz mab den he unan ha se dre un arrevellad frazennoù a un furm : “n'eo nemet pa 'z eo erzerc'h dimp an Nedev e goueled hon menev eo e c'hell dirgended

* glez ar beziat hon fraouaat ; n'eo nemet war an diviz ma vemp gwaskennet gant dirgended ar beziat e c'hell hemañ hon souezhañ ; n'eo nemet en arbenn eus ar souezh — eleze eus erzerc'hed an Nedev — e tfluk ar « perak ? » ; n'eo nemet pa 'z eo gallus ar perak end-eeun e c'hellomp en un doare savelet argrafiñ* war solioù ha diazezañ war solioù ; n'eo nemet peogwir e c'hellomp argrafiñ ha soliañ ez eo fiziet en hon hanvout tonkad an imbourc'her. Argrafiñ war an Nedev hon lak hon unan, an argrafferion, en argraf.^(s) HEIDEGGER a zegouezh adarre gant e glozadur : ar menev ne c'hell derc'hel keñver ebet gant ar beziat ma ne vez ket e unan azdalc'het e-barzh an Nedev. Dre vezañ azdalc'het en Nedev e c'hell ar menev distremen ar beziat. Distremen ar beziat (*Hinausgehen über das Seiende*) zo an Drabedoniezh end-eeun. Alese, dre berzh ma hanvezomp — ma 'z eomp er-maez eus ar beziat — emaomp en Drabedoniezh adalek ar penn kentañ — en Drabedoniezh a zo he argraf bonel : “perak a-benn ar fin ez eus ur beziat kentoc'h eget Netra ?”^(t)

DAMOUGADENNOU

Termet 'm eus kent dibab un talbenn evit an testennoù da heul. Emvennus e vije bet *Evezhiadennoù, Amzaeladennoù, Dasselladennoù* pe *Dasprederiadoù, Dianbrederiadoù* pe c'hoazh *Dazveizadennoù...*, termennoù holl o verkañ e derez pe zerez ar perc'hennañ hag ar barn.

A-benn ar fin on chomet gant un deverad diwar *damouezh*, dre an abeg-mañ : ur goulou eo ur brederouriezh ha kentañ tra a c'hell ober an hini en dizolo eo e zamouezh ; e ser damouezh e c'hoarvezo dezhañ marteze, ha pell goude alies, prederouriañ ha kaout damougerion d'e dro — met devreder ne vo ket war e brederouriezh na war an damouezh anezhi muioc'h eget ma voe war ar brederouriezh a zamougas — devreder ha nebeutoc'h c'hoazh perc'henn pe varner...

Diaes eo a dra sur meizañ keal an *Nichts*, an Nedeved, daoust ma vez, liz d'ar brederourion, o hentiñ spered mab den a holl viskoazh. E kemm ouzh HEGEL a ra anezhañ un arvez eus an devoned, e kemer HEIDEGGER, ac'hoel e *Was ist Metaphysik*, un hent anadennoniel evit e ziraez : dre gantaezañ an enkreiz kezivik emamp a-ouez d'an Nedeved.

“Distremen ar beziat en e bezh”, tremen nann en tu-hont, met en tu-kiz d'ar bed beziat, mont a-ouez d'an Nedeved, anaout load an Nedeved evel ar “font isfontek” (*abgründiger Grund*) ma emañ an Drabedoniezh o trigañ zo nes da vonedoù all war zouarou n'int ket re ar brederouriezh.

HENT AN NAC'HAÑ

Pleustret e vez hent an nac'hañ en holl sevenadurioù. E Kornog, e sav embreg an *ajfaivresi* (“lemel”) betek PLATON hag ARISTOTELES : nadiñ un derc'h pe un anien a ampleg lemel kuit kement nad eo ket bonel ; en orin ar Jedoniezh emañ an *ajfaivresi* : dre lemel an donder e c'houbarer ar c'horreenn, dre lemel al ledander e c'houbarer ar regenn, dre lemel an hirder e c'houbarer ar poent... E kantvedoù kentañ hon oadvezh e voe dedalvezet al lemel d'ar gravez ; an aozerion bagan ha kristen eus ar redenn nevezplatonat a ziforc'he peder hentenn : ar yañ (o tespizañ Doue diwar-bouez ardaoladoù), al leteñvelaat (o leterc'hañ Doue, diwar an heol da skouer), an trehontiñ (o sevel eus an hewel d'an derc'h), an nac'hañ (*ajpovfasi*) (o haeriñ pezh ned eo ket Doue). Ur skeul a ziverzher en nac'hañ kravezel : evit ALBINOS e c'haller *dezevout* Doue peogwir ez eo Doue Dezevout ; evit PLOTINOS, ne c'haller *dezevout* na lavarout ar Mad pe an Un, komz ne c'haller ken anezhañ dre ma 'z eur rediet gant ar Poell da anaout ez eus anezhañ (gwelet hon eus penaos e lam HEIDEGGER pep kred digant ar Poell e unan) ; erfin, hervez DAMASKIOS, ez eus ur bennaenn dralenat d'an Holl, met ne c'hell bezañ nag e-maez nag e-barzh an Holl, e se ne c'haller ket komz anezhañ : n'en anavezomp nag evel anavezadus nag evel ananavezadus. Goude ar 4e kantved e talc'has an hent nac'hañ ul lec'h a bouez er Gristeniezh gant GREGOR NISSA hag ar gaou DENEZ AN AREOPAGAD, diazezerion an Deologiezh apofatek (pe nac'hadek) ; houmañ a voe adkemeret er

Grennamzer gant ar Skolastik ha TOMAZ AKWINO pergen. Kemm oa avat etre an deologiezh apofatek kristen ha hent nac'hadek an Nevezplatonaded, eilpennadur zoken : “bon loc'hañ an imram” ne oa mui kefred an den o strivañ davet ar Mad, an Un, ar Gentaenn pe an Doue dreist diraez, met Doue e unan o tont davet an den dre gemer perzh en e istor. An islonk a chom etre Doue trehontus a-dralen hag ar grouadelezh, hogen an hent nac'hañ n'eo mui hini an den o tibourc'hañ Doue eus ardaoladoù denel, met an hent arloezet gant Doue o tibourc'hañ an doueded¹ evit mont da zen e-touez an dud.

A se ne glever mui kalz anv a deologiezh apofatek e-touez ar gristenion, ac'hoel ar gatoliged². Ouzhpenn se, disfiz a sav en Ilizoù ouzh ar re a gemer penn an hent nac'hadek, ar gevrinaded. Gant TOMAZ AKWINO ez eo an nac'hañ ur gwezhiañ kefredel kelennet kentoc'h eget ur buhezañ hiniennel : antreuzadus eo an islonk etre Doue hag an den, dre se eo dlead ar feizaded kemplegañ o buhez diouzh ar gelennadurezh en ur fiziout war ar rad a vez o labourat enno. Ken e tisfiz an Aotrouniezh eus an drozerion ez eo pleustrerion — buhezerion hiniennel, kreudel¹ — an hent nac'hadek. Re heñvel eo ar gevrinaded ouzh treizhidi dibasiant o lammat dreist bourzh evit kenderc'hel ar veaj diwar neuñv — kuites evit reoù 'zo da vezañ adlestret diwezhatoc'h en Iliz.

A-benn ar fin, ar gevrinadeg, an apofategezh zo amprestoù etre re all a-berzh ar gristenion digant ar brederouriezh. Test da se, an holc'hiñ o deus prederourion eus an 20^t kantved dalc'het da ren er-maez a bep kravez. WITTGENSTEIN, en e *Tractatus logicophilosophicus* (1921), a lak war wel amforzh al lavar en hevelep doare ma tiskoueze DAMASKIOS amforzhioù an anaout : al lavar n'eo ket evit lavarout e gentaenn, eleze ar pezh a ra dezhañ bezañ, pa na c'hell ket mont er-maez anezhañ e unan evit e lavarout. Naouiñ a ra un anlavaradus enta, nad eo ket a

¹ An deologiezh a ra *kenoz* (☛"goulloded") eus hevelep dibourc'hadur. N'on ket evit tremen hep menegiñ amañ ar sketch ma tanevell Raymond DEVOS edo o weladenniñ ur chapel goullo pa glevas mouezh Doue : « L'homme existe, je l'ai rencontré. »

² Da skouer, *Petit dictionnaire de théologie catholique* [tr. gl. gant Paul DEMANN & Maurice VIDAL diwar Karl RAHNER & Herbert VORGRIMLER, *Kleines Theologisches Wörterbuch*, Freiburg-im-Breisgau, 1969] a ouestl 14 pajenn da 14 mellad enno an termen *Théologie*, en o zouez *Théologie positive*, ezvezant avat ar melladoù a ve *Théologie négative* pe *Théologie apophatique*. E-touez ar reizhvriaded (ortodoksed) e ve bepred darbennet an daou hent, yaadek (katafatek) ha nac'hadek (apofatek) hervez a lennan e Turiaw AR MENTEG, *Geriadur pleustrek a Zoueoniezh*, 1997 (diemb.) — notañ a ran e komz an aozer-mañ a « hent nac'houezek ».

¹ Ur studienn war ar c'heñverioù etre kevrinadeg ha teologiezh a lenner dindan bluenn Iván ALMEIDA : “La symbolique de « Dieu »”, in *Dire ou taire Dieu — Le procès de Dieu entre paroles et silences (7e Colloque de Recherches concertées*, Mezheven 1978), pp. 175-196, pp. 190-192 pergen.

urzh ar prezeg poelloniel, met a urzh ar *c'hevriinat*. “Ar *c'hevriinat* n'eo ket ar *penaos* eus ar bed, met an *ez eus* anezhañ.” A-zivout hevelep “anlavaradus o naouiñ” e tleer chom tav, hervez ar frazenn vrudet : “War ar pezh na c'haller ket komz anezhañ e tleer tevel.” Disheñvel eo enta kevrinadezh WITTGENSTEIN diouzh hini PLATON, PLOTINOS pe ar gristenion : houmañ diwezhañ zo dezhi furn un treug, ur mont er-maez, goursav pe ezsav, etrezek ar Mad, an Un, Doue war-benn arvestiñ outañ hag uniañ gantañ. Evit kevrinadezh WITTGENSTEIN da vezañ “diasavek” avat ez eus etrezi ha kevrinadezh “dialuskek” holc'herion Doue un doare boutin : an hentenn nac'hadek, kefredel, poellel zoken, zo soliet er vuhezadenn gevrinat — pe, mard eomp dre hanc'herioù freudek : Doue ned eo ket *ergorenn* met *ergerc'henn* * ar *c'hevriinat*. Evit gallout komz eus ar werc'helezh na c'hellomp ket dezevout, eme PLOTINOS, e rankomp he « fiaouañ » ; piaouadur, gavaeladur noziek an anlavaradus hon c'hevaraez da lavarout ez eus un anlavaradus ha da gomz anezhañ, hogen dre nac'hañ hepken².

Distroomp d'an *Nichts*. HEIDEGGER ne amc'houl ket ur gevrinadezh platonek pe gravezel : ne zod kentaenn ebet, ar Mad pe Doue, evel *ergerc'henn* an den. Durc'haet eo e gerzh d'ur blein ragenep, an Nedev, nad eo ket pezh a *ergerc'her*, a striver etrezek ennañ, met ar par o tisvountañ, a bellaer dioutañ gant an euzh, a rafed kentoc'h an “erdech'henn” anezhañ. Un nebeut atersadennoù diwar vont (o tennañ marteze d'ar poentoù kizidikañ, evel kement a lavarer “diwar vont”) :

~ Daoust hag an hent kemeret evit nesaat d'an Nedev ne denn ket d'an hent apofatek ? An Nedev n'eo ket un *ergorenn*, n'eo ket ur beziad, ne zarvez ket « evitañ e unan » ; an Nedev ne c'hell ket bezañ amkan ar gouzout nag an dezevout ; ne c'haller komz anezhañ nemet diwar-bouez

un erganad kelc'hiek, klozet warnañ e unan, skoevus, na ergan netra : *nedeviñ a ra an Nedev*.

~ Evit gourdonañ o selloù da welout Doue e striv ar gevrinaded da zinac'h an ardaoladoù plaket ouzh Doue gant natur kouezhet mab den. Padal, daoust ha lakaat a reont en argraf gallusted an nac'hañ ? Penaos e c'haller nac'hañ ? Hag ar gouezhidigezh a zeu eus an nac'hañ pe ar gin ? Hag e karantez Doue pe e spouron an Nedev e wrizienn pleustrerion an hent apofatek feulster o nac'hañ ? Ha n'eo ket a gement-se e rae anv DESCARTES pa skrive : “Dre skiant prenet e ouzon [...] ez on evel ur c'hreiz

² Da skrivañ an tri c'hevarad-mañ e 'm eus kemeret harp war bennad sklaerius Pierre HADOT, “Théologie négative”, in *Encycl. Univ.* 17, pp. 1115-1118.

etre ar boud hag an neant, [...] etre ar boud dreist hag an anvoud [...]” ? Hogen — hep mar e vije bet an aters-mañ hiribus da DESCARTES, naren d'ur c'hevriñad — daoust hag an “neant”, an *nedeu* ne ve ket nesoc'h da Zoue eget ar “boud”, an *eo* ?

~ HEIDEGGER ne gomz ket eus kouezhidigezh, met eus adavidigezh * ar menev ; mab den, azdalc'het e-barzh an Nedeu, a eskor, a hanvez er-maez eus ar beziat, an *trehontiñ* eo, amplegad e rezid ; daoust ha n'eo ket eus an *trehontiñ*-se, keflusket gant disvount an Nedeu, e tenn o lañs pleustrerion an hent apofatek ?

EO HA NEDEV

Perak bezañ dibabet an or *eo* da luniañ ar c'hevatal Br. *Nedeu* d'an *Nichts* alamanek kentoc'h eget an anor *bout* pe ar pennanvâd anezhañ *boud* ? N'eo ket hepken evit aesaat al luniañ hag an deverañ¹, met da gentañ evit arbouezañ “sonusted verbel²” an *Nichts* evel m'he arboueze HEIDEGGER dre zeverañ diwarnañ *nichten*, *Nichtung*. E se ne ran a du 'rall nemet heuliañ ar prederour pa gave gwell erlec'hiañ *Ist* ouzh *Sein* er rummad kentelioù a reas e Skol veur Freiburg e 1941, bet embannet e 1981 dindan an talbenn *Grundbegriffe* (*Ergraffoù diazez*)³. Titled eo kentañ pennad lodenn gentañ an oberenn : “Saviad an « eo », ar beziat en e bezh”. Goude diskouez an dic'houzvez e vez an dud peurliesañ eus an diforc'h etre ar *bout* hag ar *beziat*, e klask an aozer un hent evit lakaat hemañ war wel :

“Pa lavaromp da skouer, e-maez a bep dasselliñ skiantel ha pell diouzh pep darvestiñ prederel : « Brav eo an amzer », ez ambredomp dre « amzer » ur werc'henn hag ur beziad ; dre « brav », stuz gwerc'hel an kez beziad ; ha dre an « eo » dianat, an doare a zo gant ar beziad-se, an amzer, da vezañ beziad er stuz-mañ stuz ha, dre se, ar bout eus ar beziad anvet, en degouezh, « amzer ». An « eo », amañ, n'eo ket anv ur

¹ “L'expérience me fait connaître [...] que je suis comme un milieu entre l'être et le néant, [...] entre le souverain être et le non être, [...]” (Quatrième méditation, IX A, 43).

¹ An termen *Nedeu* hag an deveradoù all diwar *eo* (*pezhev*, *hennev*, h.a.) n'int ket luniadoù digenvez ; araozo emañ Br. *darev* hag e zeveradoù *dareviñ*, h.a.

² Mard emañ ar *Seiendes* e tu ar solwez, emañ ar *Sein*— hag an *Nichts* — e tu an argerzh. A-zivout ar « gwezh » *bout*, sl. an arroud eus Emmanuel LEVINAS, *Dieu, la Mort, le Temps* e KIS-534, La-11, p. 180.

³ Daveiñ a ran d'an droidigezh c'hallek gant Pascal DAVID eus ar c'hentelioù-se, emb. Gallimard (1985) dindan an talbenn *Concepts fondamentaux* (teskanvet CF amañ). An destenn orin alamanek, anhegerz evit an ampoent, a ya d'ober ar rann 51 eus *Gesamtausgabe* (Oberoù klok) Martin HEIDEGGER, emb. Klostermann.

beziad, netra par da « an amzer » na da « brav » [...] Ar mat, ar fall, an amjestr arloet ouzh an amzer, a weler, a santer — mard emañ dindan an amzer. Met pelec'h emañ kuzhet an « eo » ? Petra a dalvez ez « eo » an amzer hag ez « eo » brav ? An amzer vray — omp e tro bepred da laouenaat ganti ; met evit an « eo » ? Petra ober anezhañ ? Notañ a c'hellomp derez ar glebor en aer war ar gleborverker ; ardivink ebet avat ne ro dimp an tu da savelañ na da c'havaelañ an « eo », na pezh a ambredomp dre an kez « eo ». Pizh ha pizh : bez' ez eus gleborverkerioù, avelventerioù, aerbouezerioù a zitour ez « eo » an amzer brav pe fall, met n'eus ket a « eo »-verker, a « eo »-venter pe a « eo »-bouezer a c'hallfemp drezo gavaelañ an « eo » e unan. Padal e lavaromp : brav, pe fall *eo* an amzer. E se ez ambredomp stuz ur beziad ; henn eo pe get ; an doare m' « emañ » ; e berr ez ambredomp bout ar beziad. [...] *Pezh* a zo, ar beziad e unan, a anavezomp, ha bezañs ar beziad a gantouezomp. An « eo » avat — pelec'h an diaoul e kavimp an « eo », ha dreist-holl, pelec'h mont da glask un dra bennak eus ar seurt ?”^(u)

Un arroud eus testenn HEIDEGGER 'm eus roet evit diskouez penaos ez argerzh da gevenebañ kealioù ar *bout* hag ar *beziad* dre vont war-eeun d'ar verb e-barzh frazennoù ar vuhez pemdeziek. War un dro, merkomp un diaester pa dremener eus ur yezh d'unan all : pa ra an alamaneg gant *ist*, ar galleg gant *est*, e ra ar brezhoneg gant *eo*, met ivez gant *emañ*, *eus*, *bez*, *zo*. Istorourion ar yezh a ziskouez ez eus bet bodet d'ober furmoù *bout* verboù all diseurt, furmoù rakverbel, h.a. (sl. SADED, Yad-2/1). An aters a saver : petra a ra al liamm etrezo ? Ne c'haller ket lavarout ez eo ar ster ; tri argerzh kevarall zo gant verboù an teir lavarenn : “an ti *zo* din”, “gwenn *eo* an ti”, “*emañ* an ti war ar maez” ; d'ar muiañ e c'haller merkañ etrezo liammoù arver, ar furm *zo* o vezañ erlec'hiadus ouzh an div all : “an ti *zo* gwenn”, “an ti *zo* war ar maez”, pezh nad eo ket respont d'an aters, hepken reiñ dezhañ ar furm-mañ : pe ergeñverenn zo da *bout* evit ma ve o c'hougevelañ*, o tesachañ, evel ma rafe un toull du er c'hosmoz, arc'hwelioù diseurt ? Er furm nevez-se ez a an aters da gejañ ouzh an hini dodet gant HEIDEGGER daoust ma ne ro ket an alamaneg an dro d'e zodiñ evel e brezhoneg.

“Mar sellomp an « eo » [« emañ », « eus », « zo », « bez »]¹ evel « ger », e raimp anezhañ, hervez ar c'hramadeg, evel ur plegad hag ur furm c'heriadet [un or] eus ar « verb » « bout ». Dre lakaat ar ger mell dirak ar « verb » « bout », e reomp anezhañ ur pennanv : « ar bout ». Didenn eo ober meiz gramadeg war an argemmadoù-se ; padal ne aesaont e mod

¹ An tremen eus an alamaneg d'ar brezhoneg hon redi da ensoc'hañ, emañ ha dindan, ar roll-se a orioù hep kemmañ prepoz an aozer evit kelo. E lec'h all, pa venegan an *eo*, e c'houglevan ar furmoù all, e ran eus *eo* derc'haller *emañ*, *eus*, h.a.

ebet intent pezh a arouez ar gerioù « bout », « ar bout », « eo », [« emañ », « eus », « zo », « bez »], « oa », « bo », « boe ». [...]

“An holl a oar ez eus dezевет er ger « eo » ur pezh bennak hep endalc'had dibarek, hep saveleted* ebet : « brav eo an amzer », « serr eo ar prenestr », « teñval eo ar straed », emamp bep taol dirak ur ster goull. Leunded ha diseurted ar beziat ne zeuont nepred eus an « eo » nag eus ar bout met eus ar beziat e unan, ha pa ve hemañ « amzer », « prenestr », « straed », « fall », « serr » pe « teñval ». E c'hell bezañ, dre lavarout eus ar beziat ez eo henn pe henn, e tiforc'homp ar beziat hag ar bout ; daoust da se, e hevelep diforc'had, e chom bepred ar « bout », an « eo » un ne-vern, un diforzh, eñ a zo ar goull er par uhelañ. [...]

“Ha koulskoude, a-dreñv unvanded ha goulloded ar ger[ioù] « eo » [« emañ », « eus », « zo », « bez »] ez eus kuzhet ur rouantelezh na empenter ket. Lavarout a reomp : « eus Schwaben eo an den-mañ », « dit eo al levr », « emañ an enebour war emdenn », « e babourzh e vez ruz », [...]. Bep taol en deus an « eo » ur ster kevarall hag un ambredad kevarall [...]. « Eus Schwaben eo an den-mañ » zo lavarout koulz ha : genidik eo aleno ; « dit eo al levr » koulz ha : perc'henn out dezhañ ; « emañ an enebour war emdenn » a dalvez : krog eo an enebour da gilañ ; « e babourzh e vez ruz » zo da intent : al liv ruz a arverer evel arouez eus... [...] Al lavarennoù meneget diagent a spir da brouiñ e tenn « eo » [« emañ », « eus », « zo », « bez »] bep taol e ster eus ar beziad derc'hennet, an hini a zave dezhañ al lavarenn dre reiñ e anv. En doare-se hepken e c'hell bezañ leuniet ar goull a zo hini ar verb bout — a zo enlenat kaer dezhañ.”^(v)

Krennañ a ran an hir a zehentadur a ra HEIDEGGER (en un darlizhenn e rank ar prezeger mont war e bouez hag asantiñ da arreadoù) evit degouezhout gant ur c'hraf a bouez eus e breder : an *eo* o vezañ goull hag ansavelet, pe gemm lakaat etrezañ hag an *nedeв* ? Aters hemañ a chomo dodet e spered ar prederour a-hed e remzad. Marteze e c'haller lavarout anezhañ ar pezh a lavare eñ eus ar *bout* : un aters goull eo o tennañ e ster eus ar “rouantelezh” o tiguezhañ diouzh ar vuhez ma vez stignet.

TREañ *

Diouzh an un durc'hadur gant an Nedeв o nedeвиñ, an hent apofatek ha kement damant ahelet diouzh goull hag ansaveleted ar bout emañ an arz. En ur studiañ keal ar c'hreud hag an hebanv e preder MERLEAU-PONTY¹, e 'm boe tro da adsavelañ an tremen a yezh kein da yezh tal evel m'en anavezomp el labour pourchas gerioù

¹ KIS-524 – Keal ar c'hreud e preder Merleau-Ponty, La-11, pp. 115-130, ha peurgetket ar rannbennad “Kreud ha yezh”, pp. 127-130.

brezhonek a-dal d'an termenoù allyez. Diskouezet 'm boa ned ae ket an tremen-se diouzh un eeunenn evel ma c'hoarvez en treuzyezhañ, pa droer un destenn a yezh graet da yezh graet, met dre ur moned o c'hoarvezout a zaou lankad, boutin etrezo ur poent *diyezhañ*. Al lankad kentañ a naousteren evel “dibourc'hadur”, “emzalc'h nac'hadek, treadek”, “dierouezañ”, “dispiaouañ”, “goulloñ (o c'hoglevout *kenoz* an deologourion)”, a raen anezhañ “n'eo ket [un] dilec'hiañ ambred, met [un] diambredañ”, a verken ez eo an hent kemeret gant an holl arzurion : evel m'emañ ar yezhour o “tiyezhañ”, emañ al livour o “tilivañ”, ar barzh o “tiweudañ”..., eleze o sankañ etrezek ur goullo a c'haller intent ennañ goullo an *eo* koulz ha goullo an *nedev*.

NOTENNOU YEZHOURIEZH

[Etre sonnelloù emañ niverennoù pajennoù an destenn.]

Br. **adavidigezh** b. [100, 106], Al. *Geworfenheit*, aoz ar menev (*Dasein*) stlapet (*geworfen*) er bed hep diawel estreget e varv. Kentañ arver Br. *adavidigezh* en *Emsav* 94, [1974], p. 331 ; a-zivout an *adavidigezh* evel aoz mab den, sl. KIS-470, La-10, p. 257 & KIS-621, La-12, pp. 346, 348.

Br. **amoug** g. [93, 94], Gl. *recours, aide*. Da heul an evezhiadenn a reas JE war an treuzarver a raen eus Br. *rekouriñ da* (sl. KIS-659, La-13, p. 212, 214) ez arveran *erdreiñ ouzh* diouzh e ali hag ivez *goul(enn) amoug*.

Br. **anc'havaelañ** [98], Al. *erfassen*, sl. KIS-576, La-12, p. 87.

Br. **ansaveleted** b. [102], Gl. *indéterminité*, sl. **saveleted** dindan.

Br. **argrafiñ** [103], Al. *fragen*, Gl. *questionner* ; degas a ran ar verb-mañ evel damheñvelster da *atersiñ* dre ma klever ennañ dave da *argraf* ; ar frazenn gant HEIDEGGER : “*Die Frage nach dem Nichts stellt uns — die Fragenden —selbst in Frage*” 'm eus troet : “*Argrafiñ war an Nedev hon lak hon unan, an argrafferion, en argraf.*” (Gl. “*La question sur le Néant nous met nous-mêmes en question, nous qui questionnons.*”)

Br. **aroz** [99], KIS-591, La-12, p. 192.

Br. **darvestadur** g., Gl. *méditation*, Al. *Meditation*. Arveret eo bet *darvestiñ* ha *darvestadenn* evit ar wech kentañ e KIS-577, La-12, p. 95 a-zivout levr HUSSERL : *Cartesianische Meditationen*.

Br. **dirgen** aa. & g., Al. *befremdlich*, Gl. *étrange*. Br. **dirgended** b. [98], Al. *Befremdlichkeit*, Gl. *étrangeté*.

Br. **divred** g. [95, 96], Gl. *ennui*. Sl. KIS-327, La-08, p. 295.

Br. **ergerc'henn** [105]. FREUD en deus roet staelad prederouriel d'ar c'heal lennegel klasel "pezh a c'hoantaer, a garer, a gasaer, h.a.". Alese an daou generadur o deus hiziv Al. *Objekt*, Gl. *objet* e lavar ar preder. Hogen Br. *ergorenn* "ambredenn an anaout", Br. *ergerc'henn* "ambredenn ar c'hantaezañ" (sl. GBLF., ¶ 826 ; KIS-346, La-08, pp. 348-349).

Br. **font** [97] ; an droerion notent ar c'henstur furmel etre Br. *font/ isfont* hag Al. *Grund/Abgrund*, hep diwelout daou ster kontrol Br. *fontañ*.

Br. **gougevelañ** [107], Sz. *recruitment*, sammidigezh un arc'hwel bevedel gant furmadurioù organel divoas, sl. KIS-247, La-08, p. 77 ; an un verb arveret er ster politikel, KIS-317, id., p. 245.

Br. **hanvout** [99], Gl. *exister*, "ex-sister", sl. KIS-523 – Gl. **exister** ha deveradoù, La-11, pp. 99-114.

Br. **nac'hadou** aa. [99], Al. *zu-verneinend*, Gl. *à nier*, *devant être nié* ; a-zivout an dibenn *-adou*, sl. KIS-707, La-14, p. 116.

Br. **saveleted** b. [108], Al. *Bestimmtheit*, Gl. *déterminité*. Ar galleg boas a ra gant *détermination* : 1° Action de déterminer, "(ar) savelañ". 2° Fait d'être déterminé, "(ar) bezañ savelet". Aozerion c'hallek 'zo a venn digemmañ an eil ster hag a ra gant *déterminité* ; ar brezhoneg a c'hell reiñ ken bras resisted ha kinnig *saveleted* ; sl. **ansaveleted** a-zioc'h.

Br. **treañ** [109], sl. *Emsav* 123, [1977], pp. 4 hh. ; eno e lenner ur barzhoneg gant Octavio PAZ nes d'ar pezh a lavar HEIDEGGER eus an Nedeved : "*el ser sin ser, la plenitud vacia ... Los nombres que la nombran dicen : nada*" ["ar boud hep boud, al leunder goullou ... An anvioù ouzh he envel a lavar : *netra*"].

Br. **uc'honi** b., **uc'honiek** aa. [93, 102]. A-geñver gant *santad an tru* ha *santad an trec'h* emañ, e-keñver an dud all, an emzalc'hioù a *izoni* hag a *uc'honi*. Damheñvelsterioù *uc'honi* : *rogoni*, *morganted*, *askellusted*.

ARROUDOU ALAMANEK HA GALLEK

- (a) Worauf der Weltbezug geht, ist das Seiende selbst — und sonst nichts. [...] Erforscht werden soll nur das Seiende und sonst — nichts ; das Seiende allein und weiter — nichts ; das Seiende einzig und darüber hinaus — nichts. (WIM, p. 28)
- (b) Die Wissenschaft will vom Nichts nichts wissen. Aber ebenso gewiß bleibt bestehen : dort, wo sie ihr eigenes Wesen auszusprechen versucht, ruft sie das Nichts zu Hilfe. Was sie verwirft, nimmt sie in Anspruch. (WIM, p. 29)
- (c) Gibt es das Nichts nur, weil es das Nicht, d. h. die Verneinung gibt ? Oder liegt es umgekehrt ? Gibt es die Verneinung und das Nicht nur, weil es das Nichts gibt ? (WIM, p. 31)
- (d) Das Nichts ist die vollständige Verneinung der Allheit des Seienden. (WIM, p. 32)
- (e) Geschieht im Dasein des Menschen ein solches Gestimmtsein, in dem er vor das Nichts selbst gebracht wird ? (WIM, p. 34)
- (f) Die Angst offenbart das Nichts. (WIM, p. 35)
- (g) Das Nichts enthüllt sich in der Angst — aber nicht als Seiendes. Es wird ebensowenig als Gegenstand gegeben. Die Angst ist kein Erfassen des Nichts. (WIM, p. 36)
- (h) Vielmehr bekundet sich das Nichts eigens mit und an dem Seienden als einem entgleitenden im Ganzen. (WIM, p. 36)
- (i) Das Wesen des ursprünglich nichttenden Nichts liegt in dem : es bringt das Da-sein allererst vor das Seiende als ein solches.
Nur auf dem Grunde der ursprünglichen Offenbarkeit des Nichts kann das Dasein des Menschen auf Seiendes zugehen und eingehen. (WIM, p. 37)
- (j) Da-sein heißt : Hineingehaltenheit in das Nichts.

Sich hineinhaltend in das Nichts ist das Dasein je schon über das Seiende im Ganzen hinaus. Dieses Hinaussein über das Seiende nennen wir die Transzendenz. Würde das Dasein im Grunde seines Wesens nicht transzendieren, d. h. jetzt, würde es sich nicht im Vorhinein in das Nichts hineinhalten, dann könnte es sich nie zu Seiendem verhalten, also auch nicht zu sich selbst.

Ohne ursprüngliche Offenbarkeit des Nichts kein Selbstsein und keine Freiheit. (WIM, p. 38)

- (k) Das Nichts ist die Ermöglichung der Offenbarkeit des Seienden als eines solchen für das menschliche Dasein. Das Nichts gibt nicht erst den Gegenbegriff zum Seienden her, sondern gehört ursprünglich zum Wesen selbst. Im Sein des Seienden geschieht das Nichten des Nichts. (WIM, p. 38)
- (l) Wenn das Dasein nur im Sichhineinhalten in das Nichts zu Seiendem sich verhalten, also existieren kann und wenn das Nichts ursprünglich nur in der Angst offenbar wird, müssen wir dann nicht ständig in dieser Angst schweben, um überhaupt existieren zu können? Haben wir aber nicht selbst zugestanden, diese ursprüngliche Angst sei selten? Vor allem aber, wir existieren doch alle und verhalten uns zu Seiendem, das wir nicht selbst und das wir selbst sind — ohne diese Angst. Ist sie nicht eine willkürliche Erfindung und das ihr zugesprochene Nichts eine Übertreibung? (WIM, pp. 38-39)
- (m) Diese Möglichkeiten des nichtenden Verhaltens — Kräfte, in denen das Dasein seine Geworfenheit trägt, wenngleich nicht meistert — sind keine Arten des bloßen Verneinens. Das verwehrt ihnen aber nicht, sich im Nein und in der Verneinung auszusprechen. Dadurch verrät sich freilich erst recht die Leere und Weite der Verneinung. (WIM, p. 40)
- (n) Der Name « Metaphysik » stammt aus dem griechischen *meta; ta; fusika*. Dieser wunderliche Titel wurde später gedeutet als Bezeichnung des Fragens, das *meta*; — trans — « über » das Seiende als solches hinausgeht. Metaphysik ist das Hinausfragen über das Seiende, um es als ein solches und im Ganzen für das Begreifen zurückzuerhalten. (WIM, p. 41)
- (o) Die christliche Dogmatik dagegen leugnet die Wahrheit des Satzes *ex nihilo nihil fit* und gibt dabei dem Nichts eine veränderte Bedeutung im Sinne der völligen Abwesenheit des außergöttlichen Seienden: *ex nihilo fit — ens creatum*. Das Nichts wird jetzt der Gegenbegriff zum eigentlich Seienden, zum *summum ens*, zu Gott als *ens increatum*. (WIM, p. 42)

- (p) [...] wenn Gott aus dem Nichts schafft, gerade er sich zum Nichts muß verhalten können. Wenn aber Gott Gott ist, kann er das Nicht kennen, wenn anders das « Absolute » alle Nichtigkeit von sich ausschließt. (WIM, p. 42)
- (q) « Das reine Sein und das reine Nichts ist also dasselbe. » (HEGEL, *Wissenschaft der Logik* I. Buch, WW III, S. 78) (WIM, p. 43)
- (r) Die vermeintliche Nüchternheit und Überlegenheit der Wissenschaft wird zur Lächerlichkeit, wenn sie das Nichts nicht ernst nimmt. (WIM, p. 44)
- (s) Einzig weil das Nichts im Grunde des Daseins offenbar ist, kann die volle Befremdlichkeit des Seienden über uns kommen. Nur wenn die Befremdlichkeit des Seienden uns bedrängt, weckt es und zieht es auf sich die Verwunderung. Nur auf dem Grunde der Verwunderung — d. h. der Offenbarkeit des Nichts — entspringt das « Warum ? ». Nur weil das Warum als solches möglich ist, können wir in bestimmter Weise nach Gründen fragen und begründen. Nur weil wir fragen und begründen können, ist unserer Existenz das Schicksal des Forschers in die Hand gegeben.
Die Frage nach dem Nichts stellt uns — die Fragenden — selbst in Frage. (WIM, p. 44)
- (t) Warum ist überhaupt Seiendes und nicht vielmehr Nichts ? (WIM, p. 45)
- (u) Lorsque nous disons par exemple, en dehors de toute réflexion scientifique, et loin de toute méditation philosophique : « Le temps est beau », nous visons par « temps » un réel et un étant ; par « beau », la disposition réelle de cet étant ; et par le « est » inapparent, la façon dont cet étant, le temps, est étant de telle ou telle façon, et par conséquent l'être de cet étant qui s'appelle, en l'occurrence, « temps ». Le « est », ici, ne nomme pas un étant, rien de tel que « le temps » ni que « beau ». [...] Le bon, le mauvais, le douteux rapportés au temps, cela se voit, cela se sent ; nous pouvons être directement au contact du temps, de l'état du temps. Mais où se cache le « est » ? Qu'est-ce à dire que le temps « est » et qu'il « est » beau ? En quoi cela consiste-t-il ? Le beau temps — nous pouvons toujours nous en réjouir ; mais quant au « est » ? Qu'en faire ? Nous pouvons bien relever sur l'hygromètre le degré d'humidité de l'air ; mais aucun instrument ne nous permet d'établir ni de saisir le « est », ni ce que nous visons par ce « est ». Mettons les points sur les i : il y a des hygromètres, des anémomètres, des baromètres qui indiquent comment « est » le temps, mais il n'y a pas de « est »-mètre, il n'y a pas d'instrument qui mesure ni puisse saisir le « est » lui-même. Et pourtant nous disons : le temps — à savoir lui-

même — *est* tel ou tel. Ce faisant nous visons ce qu'est un étant ; ceci, qu'il est ou non ; la façon dont il « est » ; bref, nous visons l'être de l'étant. [...] Ce qui est, l'étant lui-même, nous en avons connaissance, et *que* l'étant soit, nous en faisons l'expérience. Mais le « est » — où diable trouverons-nous le « est », et surtout, où chercher quelque chose de tel ? (CF, *Première section*, La situation du « est », de l'étant dans son entier, pp. 44-45)

- (v) Si nous envisageons le « est » comme « mot », nous le caractérisons, suivant la grammaire, comme une flexion et une forme lexicale du « verbe » « être ». En faisant précéder ce « verbe » « être » de l'article, nous pouvons en faire un substantif : « l'être ». Il est aisé de prendre connaissance de ces variations assignables grammaticalement ; il reste qu'elles ne contribuent en rien à l'intelligence de ce que nomment les mots « être », « l'être », « est », « sont », « était », « sera », « a été ». [...]

Nul n'ignore en effet que dans ce mot *est* est pensé quelque chose qui n'a nul contenu particulier ni aucune détermination : « le temps est beau », « la fenêtre est fermée », « la rue est sombre » ; nous sommes constamment confrontés ici à la même signification vide. La plénitude et la diversité de l'étant ne viennent jamais du « est » ni de l'être mais de l'étant lui-même, qu'il soit « temps », « fenêtre » ou « rue », « mauvais », « fermé » ou « sombre ». Il se peut bien qu'en disant de l'étant qu'il est tel ou tel nous distinguions l'étant ou l'être ; il n'empêche que, dans cette distinction, l'« être », le « est », reste toujours le bien-indifférent et le bien-égal, lui qui est le vide par excellence.

Et pourtant, derrière l'uniformité et la vacuité du mot « est » s'abrite un royaume qu'on ne soupçonne guère. Nous disons : « cet homme est de Souabe » ; « le livre est à toi » ; « l'ennemi est en retraite » ; « c'est rouge à bâbord » ; [...]. Le « est » a chaque fois une autre signification et une autre portée dans le dire ; [...]. « Cet homme est de Souabe » revient à dire : il en est originaire ; « le livre est à toi » veut dire : il t'appartient ; « l'ennemi est en retraite », cela veut dire : il a commencé à se retirer ; « c'est rouge à bâbord » signifie : la couleur rouge vaut comme signal de... ; [...]. Les propositions mentionnées précédemment suffisent alors à prouver que le « est » tire chaque fois sa signification de l'étant qui se trouve représenté, celui auquel se réfère la proposition et dont elle profère le nom. Par là seulement il peut combler cas par cas le vide qui, sinon, est le sien — et lui est bel et bien inhérent. (CF, *id.*, *ibid.*, pp. 47-52)